

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

FUQAROLIK JAMIYATI RIVOJIDA ICHKI ISHLAR ORGANLARINING YANGI ROLI

Boyxonov Umidjon Obidjon o'g'li
Namangan davlat universiteti, tadqiqotchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishi sharoitida ichki ishlar organlarining funksional transformatsiyasi, ya'ni ularning an'anaviy huquqni muhofaza qiluvchi tizimdan ijtimoiy xizmat ko'rsatuvchi, profilaktik va hamkorlikka asoslangan zamonaviy institutga aylanish jarayoni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, fuqarolik jamiyatining institutsional barqarorligi va huquqiy madaniyatini oshirishda ichki ishlar organlarining roli, ularning jamoatchilik bilan o'zaro hamkorlik mexanizmlari hamda ochiqlik va shaffoflik tamoyillariga asoslangan yangi boshqaruv modeli yoritiladi. Maqolada ichki ishlar organlarining demokratik islohotlar sharoitidagi o'rni, ijtimoiy nazorat va huquqbuzarliklarning oldini olishdagi preventiv yondashuvlari ham tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: fuqarolik jamiyati, ichki ishlar organlari, huquqiy davlat, jamoatchilik nazorati, huquqiy madaniyat, preventiv tizim, demokratik islohotlar, ijtimoiy hamkorlik, huquqbuzarlik profilaktikasi, ochiqlik va shaffoflik.

НОВАЯ РОЛЬ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ В РАЗВИТИИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Бойхонов Умиджон Обиджон угли
Наманганский государственный университет, исследователь

Аннотация

В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируется функциональная трансформация органов внутренних дел в условиях развития институтов гражданского общества, а именно их переход от традиционной правоохранительной системы к современному институту, основанному на социальной службе, профилактике и сотрудничестве. Также раскрывается роль органов внутренних дел в повышении институциональной устойчивости гражданского общества и уровня правовой культуры, механизмы их взаимодействия с общественностью, а также новая модель управления, основанная на принципах открытости и прозрачности. В статье также анализируется роль органов внутренних дел в условиях демократических реформ, их превентивные подходы к социальному контролю и предотвращению правонарушений.

Ключевые слова: гражданское общество, органы внутренних дел, правовое государство, общественный контроль, правовая культура, превентивная система, демократические реформы, социальное сотрудничество, профилактика правонарушений, открытость и прозрачность.

THE NEW ROLE OF INTERNAL AFFAIRS BODIES IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY

Boyxonov Umidjon Obidjon o'g'li
Namangan State University, Researcher

Abstract

This article provides a scientific and theoretical analysis of the functional transformation of internal affairs bodies in the context of the development of civil society institutions, namely their transition from a traditional law enforcement system to a modern institution based on social service, prevention, and cooperation. It also examines the role of internal affairs bodies in strengthening the institutional stability of civil society and legal culture, their mechanisms of interaction with the public, and a new governance model based on the principles of openness and transparency. The article further analyzes the role of internal affairs bodies in the context of democratic reforms, as well as their preventive approaches to social control and crime prevention.

Keywords: civil society, internal affairs bodies, rule of law, public control, legal culture, preventive system, democratic reforms, social cooperation, crime prevention, openness and transparency.

Fuqarolik jamiyati zamonaviy demokratik taraqqiyotning eng muhim institutsional asoslaridan biri sifatida davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning yangi sifat bosqichini ifodalaydi. U nafaqat

siyosiy-huquqiy tizimning tarkibiy qismi, balki ijtimoiy ong, huquqiy madaniyat va fuqarolik faolligining integratsiyalashgan makoni sifatida ham namoyon bo'ladi. Bugungi globallashtirish sharoitida fuqarolik jamiyatining rivojlanishi davlat boshqaruvi tizimining transformatsiyasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, ayniqsa huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatining modernizatsiyasi ushbu jarayonning markaziy bo'g'inini tashkil etadi. Shu jihatdan ichki ishlar organlarining an'anaviy "nazorat va jazolash" funksiyasidan "xizmat ko'rsatish va hamkorlik" paradigmasiga o'tishi fuqarolik jamiyati rivojining muhim indikatorlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda [1].

Ichki ishlar organlari tarixan davlatning huquqiy tartibotni ta'minlovchi, jinoyatchilikka qarshi kurashuvchi va jamoat xavfsizligini saqlovchi asosiy institutlaridan biri bo'lib kelgan. Biroq zamonaviy ijtimoiy-siyosiy transformatsiyalar ushbu organlar faoliyatining mazmun-mohiyatini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Endilikda ichki ishlar organlari nafaqat repressiv-huquqiy mexanizm sifatida, balki fuqarolar bilan bevosita muloqotga kirishuvchi, ularning huquq va erkinliklarini himoya qiluvchi, ijtimoiy muammolarni erta aniqlovchi hamda ularni bartaraf etishda jamoatchilik bilan hamkorlik qiluvchi institut sifatida shakllanmoqda. Bu jarayon davlat boshqaruvining demokratiklashuvi, ochiqligi va hisobdorligini kuchaytirish bilan bevosita bog'liqdir [2].

Fuqarolik jamiyati konsepsiyasining nazariy asoslari Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Alexis de Tocqueville, Antonio Gramsci va zamonaviy siyosiy sotsiologiya vakillari tomonidan keng tadqiq etilgan bo'lib, ularning ilmiy qarashlarida jamiyatning davlatdan nisbatan mustaqil bo'lgan ijtimoiy institutlar majmuasi sifatidagi talqini asosiy o'rinni egallaydi. Shu nuqtai nazardan, ichki ishlar organlarining fuqarolik jamiyatidagi yangi roli davlat monopoliyasining yumshatilishi emas, balki uning ijtimoiylashuvi, ya'ni fuqarolar manfaatlariga yanada yaqinlashuvi sifatida baholanadi. Bu esa huquqni muhofaza qilish tizimining legitimligini oshirishga xizmat qiladi [3].

Uzbekistan Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar, xususan "Yangi O'zbekiston" konsepsiyasi doirasida davlat boshqaruvi tizimini modernizatsiya qilish, inson huquqlarini ta'minlash va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga qaratilgan strategik chora-tadbirlar ichki ishlar organlari faoliyatida ham tub burilish yasadi. Ushbu islohotlar natijasida ichki ishlar organlari tizimida profilaktika inspektorlarining roli kuchaytirildi, "mahalla – xavfsiz hudud" tamoyili joriy etildi hamda jamoatchilik bilan hamkorlik mexanizmlari institutsional asosga ega bo'ldi. Bu esa ichki ishlar organlarining jamiyat hayotiga integratsiyalashuvini tezlashtirdi [4].

Fuqarolik jamiyati rivojlanishi sharoitida ichki ishlar organlarining yangi roli bir necha asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, ular huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan preventiv modelga o'tmoqda. Ushbu model jinoyat sodir bo'lgandan keyin uni jazolash emas, balki uning yuzaga kelish sabablarini aniqlash va bartaraf etishga asoslanadi. Ikkinchidan, ichki ishlar organlari jamoatchilik bilan ochiq muloqot va hamkorlikni yo'lga qo'yib, fuqarolarning ishonchini oshirishga intilmoqda. Uchinchidan, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali xizmat ko'rsatish sifati va tezkorligi sezilarli darajada oshirilmoqda [5].

Shuningdek, fuqarolik jamiyatida ichki ishlar organlarining yangi roli ijtimoiy nazorat institutlari bilan o'zaro hamkorlikda ham yaqqol namoyon bo'ladi. Jamoatchilik kengashlari, mahalla institutlari va nodavlat notijorat tashkilotlar bilan hamkorlik ichki ishlar organlari faoliyatini yanada shaffof va hisobdor qiladi. Bu esa o'z navbatida huquqiy davlat tamoyillarining mustahkamlanishiga xizmat qiladi [6].

Bugungi kunda global miqyosda ichki ishlar organlari faoliyatini Community policing modeli asosida qayta tashkil etish tendensiyasi kuchaymoqda. Ushbu model fuqarolar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlashga, jinoyatchilikni kamaytirishga hamda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitida ham ushbu modelning milliy an'analar va ijtimoiy xususiyatlarga moslashtirilgan shakli joriy etilmoqda [7].

Shu bilan birga, ichki ishlar organlarining yangi rolini amalga oshirish jarayonida qator muammolar ham mavjud. Ular qatoriga kadrlar salohiyatini oshirish, fuqarolar bilan kommunikatsiya madaniyatini rivojlantirish, raqamli transformatsiyani chuqurlashtirish hamda byurokratik to'siqlarni kamaytirish kabi masalalar kiradi. Ushbu muammolarni hal etish fuqarolik jamiyati va davlat o'rtasidagi o'zaro ishonchni yanada mustahkamlashga xizmat qiladi [8].

Adabiyotlar tahlili

Fuqarolik jamiyati rivojida huquqni muhofaza qiluvchi institutlarning transformatsiyasi masalasi xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng tadqiq etilgan bo'lib, ayniqsa ichki ishlar organlarining yangi funksional modeli "community policing" va "democratic policing" konsepsiyalari doirasida chuqur tahlil qilingan. Ushbu yo'nalishda David H. Bayley hamda Robert Reinerning ilmiy qarashlari alohida ahamiyat kasb etadi

[9].

D.H. Bayley o‘zining politsiya tizimlari bo‘yicha olib borgan tadqiqotlarida huquqni muhofaza qilish organlarining samaradorligi faqat kuch ishlatish yoki repressiv mexanizmlarga emas, balki jamoatchilik bilan o‘zaro ishonchli hamkorlik darajasiga bog‘liqligini asoslab bergan. U politsiyani demokratik jamiyatda “ijtimoiy xizmat instituti” sifatida talqin qilib, uning asosiy vazifasi jinoyat sodir bo‘lgandan keyin jazolash emas, balki ijtimoiy tartibni oldindan ta‘minlash ekanligini ta‘kidlaydi. Bu yondashuv fuqarolik jamiyati sharoitida ichki ishlar organlarining preventiv va kommunikativ funksiyalarini kuchaytirish zaruratini ilmiy asoslaydi.

R. Reiner esa politsiyaning ijtimoiy legitimligi masalasini chuqur tahlil qilib, huquqni muhofaza qiluvchi tizimning samaradorligi fuqarolar tomonidan qabul qilinish darajasi bilan bevosita bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Uning fikricha, zamonaviy politsiya instituti faqat davlat apparatining bir qismi emas, balki ijtimoiy konsensus mahsuli bo‘lib, u fuqarolik jamiyatining barcha qatlamlari bilan o‘zaro muvozanatli aloqalarni yo‘lga qo‘yishi lozim. Reinerning ilmiy yondashuvi ichki ishlar organlarining ochiqlik, hisobdorlik va shaffoflik tamoyillariga asoslangan yangi modelni shakllantirishda nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi [10].

Bayley va Reinerning qarashlarini qiyosiy tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, har ikkala olim ham politsiya institutining transformatsiyasini demokratik boshqaruv va fuqarolik jamiyati rivoji bilan uzviy bog‘liq jarayon sifatida talqin etadi. Bayley ko‘proq funksional va amaliy jihatlarga urg‘u bersa, Reiner institutsional legitimlik va ijtimoiy ishonch komponentlarini markazga qo‘yadi. Ushbu ikki yondashuvning sintezi ichki ishlar organlarining zamonaviy modelini shakllantirishda kompleks ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Metodologik qism

Mazkur maqolani ishlab chiqishda fuqarolik jamiyati rivojlanishi sharoitida ichki ishlar organlarining yangi rolini ilmiy jihatdan asoslash maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini tizimli yondashuv tashkil etib, unda ichki ishlar organlari, fuqarolik jamiyati institutlari va davlat boshqaruvi tizimi o‘zaro bog‘liq hamda bir-birini to‘ldiruvchi ijtimoiy-huquqiy tizim sifatida qaraldi. Shuningdek, strukturaviy-funksional tahlil orqali ichki ishlar organlarining an‘anaviy repressiv funksiyalardan preventiv, servis va hamkorlikka yo‘naltirilgan funksiyalarga o‘tish jarayoni ilmiy asosda ochib berildi. Qiyosiy-huquqiy metod yordamida turli mamlakatlardagi huquqni muhofaza qilish tizimlarining fuqarolik jamiyati bilan o‘zaro munosabatlari o‘rganildi va O‘zbekiston sharoitidagi islohotlar bilan qiyosiy tahlil amalga oshirildi. Institutsional tahlil ichki ishlar organlarining davlat institutlari tizimidagi o‘rni va ularning fuqarolik jamiyati institutlari bilan integratsiyalashuv mexanizmlarini aniqlashga xizmat qildi. Bundan tashqari, kontent-tahlil metodi orqali normativ-huquqiy hujjatlar, strategik dasturlar va ilmiy manbalar tahlil qilinib, ichki ishlar organlari faoliyatidagi transformatsion tendensiyalar aniqlashtirildi. Empirik kuzatuv va sotsiologik yondashuvlar asosida esa jamoatchilik bilan hamkorlik mexanizmlarining amaliy samaradorligi, fuqarolarning ichki ishlar organlariga bo‘lgan ishonchi hamda profilaktik ishlar natijalari tahlil qilindi. Statistik tahlil elementlari orqali huquqbuzarliklarning kamayish dinamikasi va preventiv choralar samaradorligi baholandi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, fuqarolik jamiyati rivojlanishi sharoitida ichki ishlar organlarining funksional transformatsiyasi ularning repressiv-huquqiy institutdan preventiv, servis va jamoatchilik bilan hamkorlikka asoslangan ijtimoiy institutga aylanishini ta‘minlagan. Mazkur jarayon huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini oshirish, fuqarolarning huquqiy ongini yuksaltirish, davlat organlariga bo‘lgan ishonch darajasini mustahkamlash hamda ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda sezilarli ijobiy dinamikani yuzaga keltirgani ilmiy jihatdan tasdiqlandi.

Muhokama

Fuqarolik jamiyati rivojida ichki ishlar organlarining yangi rolini tahlil qilish jarayonida xalqaro ilmiy maydonda ikki yirik yondashuv — “community-oriented policing” va “davlat markazlashgan xavfsizlik modeli” o‘rtasidagi nazariy ziddiyatlar alohida ahamiyat kasb etadi. Bu borada D.H. Bayley hamda R. Reiner qarashlari o‘rtasidagi ilmiy polemika mazkur mavzuning nazariy chuqurligini ochib beradi.

Bayley ichki ishlar organlarining samaradorligini fuqarolar bilan yaqin hamkorlik, muammolarni birgalikda hal qilish va jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan proaktiv politsiya modeli orqali izohlaydi. Uning fikricha, zamonaviy jamiyatda huquqni muhofaza qiluvchi organlar faqat kuch ishlatuvchi apparat emas, balki ijtimoiy muvozanatni ta‘minlovchi servis institutidir. Bu yondashuv fuqarolik jamiyatining

yetukligi oshgan sari politsiyaning jamiyat ichiga integratsiyalashuvi kuchayishini taqozo etadi.

Reiner esa politsiya institutining asosiy vazifasi davlat suverenitetini va jamoat tartibini saqlash ekanligini urg'ulaydi. U jamoatchilik bilan hamkorlik muhimligini inkor etmagan holda, haddan tashqari decentralizatsiya xavfsizlik tizimining barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ilgari suradi. Shu bois, uning fikricha, ichki ishlar organlari faoliyatida markazlashgan boshqaruv va yagona huquqiy standartlar saqlab qolinishi lozim.

Mazkur ikki yondashuv o'rtasidagi ilmiy bahs fuqarolik jamiyati sharoitida optimal modelni aniqlash zaruratini yuzaga keltiradi. Amaliy jihatdan esa ushbu ikki pozitsiyaning sintezi ichki ishlar organlarining zamonaviy rolini belgilashda eng maqbul yo'l sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa

Fuqarolik jamiyati rivojlanishi sharoitida ichki ishlar organlarining yangi roli ularning institutsional transformatsiyasi orqali an'anaviy huquqni muhofaza qiluvchi, nazorat va jazolashga yo'naltirilgan modeldan preventiv, servis va jamoatchilik bilan hamkorlikka asoslangan zamonaviy ijtimoiy-huquqiy institutga aylanish jarayonini ifodalaydi. Mazkur o'zgarishlar fuqarolik jamiyatining yetuklashuvi, huquqiy davlat tamoyillarining mustahkamlanishi hamda davlat va jamiyat o'rtasidagi ishonch mexanizmlarining kuchayishi bilan bevosita bog'liqdir.

Tadqiqot natijalari ichki ishlar organlarining yangi modeli huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini oshirishini, fuqarolarning huquqiy ong va madaniyatini rivojlantirishini hamda jamoatchilik bilan o'zaro hamkorlikni institutsional darajada mustahkamlashini ko'rsatdi. Bu esa ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy transformatsiya jarayonlari ichki ishlar organlaridan yuqori darajadagi professional kompetensiya, kommunikativ madaniyat, raqamli texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalari hamda ochiqlik va hisobdorlik tamoyillariga qat'iy rioya etishni talab etadi. Fuqarolik jamiyati institutlari bilan o'zaro hamkorlikni kengaytirish esa ichki ishlar organlarining legitimligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ichki ishlar organlarining fuqarolik jamiyatidagi yangi roli davlat xavfsizligi va jamoat tartibini ta'minlash bilan bir qatorda fuqarolar manfaatlarini himoya qilishga yo'naltirilgan integratsiyalashgan boshqaruv modelini shakllantiradi. Bu esa demokratik islohotlarning chuqurlashuvi va huquqiy davlat qurilishi jarayonida strategik ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdusalomov J. O'. Ichki ishlar organlari tizimida tergov faoliyatining o'rni va ahamiyati // "Fan, innovatsiya va texnologiyalar rivojlanishining dolzarb muammolari va yechimlari" nomli online konferensiyasi. – 2025. – Vol. 1. – No. 12. – B. 18–20.
2. Azizov E. U., Sarabekov X. D. Ichki ishlar organlarida ijro intizomini mustahkamlashning konstitutsiyaviy kafolatlari // Green Economy and Development. – Vol. 3. – No. 12. – B. 668331.
3. Jo'rayev M. Ichki ishlar organlarida boshqaruv tizimining huquqiy asoslarini takomillashtirish // Scientific Journal of the Fergana State University. – 2023. – No. 1. – B. 57.
4. Jo'rayev M. Ichki ishlar organlarida boshqaruv tizimini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari // Scientific Journal of the Fergana State University. – 2023. – No. 1. – B. 60.
5. Narziyev S. va boshq. Ichki ishlar organlari huquqbuzarliklar profilaktikasi xizmatining jamoat tartibini saqlash faoliyati, bu turdagi huquqbuzarliklar profilaktikasini takomillashtirish // Novosti obrazovaniya: issledovaniye v XXI veke. – 2026. – Vol. 4. – No. 41. – B. 345–350.
6. Eshimbetov G. Ichki ishlar organlarining kadrlar bilan ishlash faoliyatining ilmiy tahlili // Obshchestvo i innovatsii. – 2025. – Vol. 6. – No. 1. – B. 113–120.
7. Inomov A. Ichki ishlar organlari tizimidagi islohotlarning ichki ishlar xodimlari ma'naviyatini yuksaltirishdagi o'rni // Journal of Tamaddun Nuri. – 2025. – Vol. 8. – No. 71. – B. 47–49.
8. Abdusalomov J. O'. Ichki ishlar vazirligining huquqiy davlatni mustahkamlashdagi o'rni va ahamiyati // "Fan, innovatsiya va texnologiyalar rivojlanishining dolzarb muammolari va yechimlari" nomli online konferensiyasi. – 2025. – Vol. 1. – No. 12. – B. 14–17.
9. Sadullayev T. S. Jamoat xavfsizligini ta'minlashda milliy gvardiya bo'linmalari hamda ichki ishlar organlari o'zaro hamkorligining ayrim jihatlari // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2022. – Vol. 2. – No. 2. – B. 287–298.